

رۆلێ کوردان د بزاف و کۆدهتایین سهر بازیدا دژی دهستهه لاتا مه مالیکان

(١٥١٧-١٢٥٠/ک٩٢٣-٦٤٨)

دلما ن یوسف احمد¹ و لولاف مصطفی سلیم²

¹ پشکا میژوو، فاکولتیا زانستین مروڤايه تي، زانکویا زاخو، ههریما کوردستان-عیراق. (dilman.ahmed@uoz.edu.krd)

² پشکا میژوو، فاکولتیا زانستین مروڤايه تي، زانکویا زاخو، ههریما کوردستان-عیراق.

تاریخ الاستلام: 2023/06 تاریخ القبول: 2024/01 تاریخ النشر: 2024/05 <https://doi.org/10.26436/hjuoz.2024.12.2.1271>

پۆخته:

ماوهیڤی فهکولینی ب سهردهمهکی گرنګ ژ میژوو یا نیسلامی دهیته هژمارتن، ژ بهرکو دهولهتا مه مالیکان ب سهرکیشیا جیهانا نیسلامی دهاته نیاسین، وهک یادیار ئەف ماوه یی بیههر نهبوو ژ بزاف و کۆدهتایین سهر بازی دژی دهستهه لاتا وان. کوردان و ب تایبعت ئه یویبان پله و پایهکا مهزن د سهردهمی بهری دهسه لاتا مه مالیکاندا هه بوو، ل سهردهمی مه مالیکان ژی کوردان جهی خۆ دناف دهولهتیدا گرت بهلی بشیومیهکی کیمتر، دیسان پشکداری د رویدانین سیاسی و سهردهمی کرن، ههتا هندهک جارن دبیته تهوهری سهرمی، گهلهک دهمان پشکداری د هه فرکیین ناخۆیی د ناچهرا مه مالیکاندا دکر و بزافدکر دهستهه لاتای ژ دهستی وان بیینه دهر و جارمک دی دهستهه لاتا ئه یویبا بزفرینهفه، چونکه بهر دهوام دیتنا وان بۆ مه مالیکان ئه بوویه کو دهست ب سهر مولکی واندا گرتیه و دقیت ئەف مولکه بۆ خودانیت و ی بین راستهفینه بزفرینهفه.

کیلا فهکولینی: کورد، مه مالیک، قاهیره، بزاف، دهستهه لات.

پیشهکی

سروشنییه ههر دهمهکی دهولهتا سافا بهیته دروست کرن ل سهر بنه مایی دهولهتیکا دیتر، دئ بهر ههنگار بۆ دیار بن، دهولهتا مه مالیکان ژی تووشی وئ چهندئ بوو نهخاسمه دهولهتا وان و سولتانین وئ و مسالئ دهاته لیرین ژ لایی چفاکی وهک دهولهتیکا مهملوک (بهند)، رهگهزی کورد وهک بهشکه ژ فی میژوو یی رۆلهکی بهرچاف دناف دهستهه لاتاریا دهولهتا مهملوکیدا هه بوو، نهخاسمه ل دهست پشکا دهستهه لاتا وان کوردان ههولدا جارمک دی دهولهتا ئه یویب بزفرینهفه، داکو دووباره ئه ی رۆلئ سیاسی و سهر بازی ئه ی ل وه لاتئ شام و مسرئ دگیرای بهر دهوامی بهیته بدنه بی ههفرک، دیسان نهوان ب چافهکی نزم سهحکره سولتانین مه مالیک ئه ی ددهمی بوری دخرمهتا واندا بوون و د نوکهدا بووینه سهرکیشین وان، لهورا ههر دهمی دهر فعت بۆ وان چییوو ههولا ژ ناچهرا دهستهه لاتا مه مالیکان دکر، د هه مان دهمدا کوردان پشکداری د شهر و پشکدادانین د ناچهرا مه مالیکاندا بخۆدا دکر و ل دویف بهر ژ مه مندیین خۆ پشتهفانیا لایه نهکی دکر دژی لایه نی دیتر.

گرنګیا فهکولینی:

گرنګیا فهکولینی د وئ چهندیابه کو کوردان د سهردهمی ناچیندا گرنګیهکا تایبعت هه بوو، بشیومکئ گشتی و ب تایبعت ل سهردهمی مه مالیکان ئه ی رۆلهکی کار یگه ل سهر جیهانا نیسلامی هه بووی، کوردان رۆلهکی دیار د بیافین سیاسی و سهر بازی د نا ف دهولهتا مهملوکیدا هه بوو، دیسان کوردان رۆلهکی سهرنج راکیش درویدانین ناخۆییدا هه بوو ئه ی

پشتی دهولهتا ئه یویب ژ ناخۆی سهردهمهکی دی هاته دهست پیکرن کو دهسه لاتارین وئ ژ رهگهزین جودا جودا بوون ئه ی ژی سهردهمی مه مالیکان بوو، یاخویه دهولهتا ئه یویب ل سهردهمین خۆ پشتهه ستنهکا گهلهک کره سهروان و ب هژمارمکا یهکجار زور دهاتن کرین و دنیانه مسرئ، ئەف مه مالیکه پشتی بۆرینا دهمی بوونه پشکهک ژ دهستهه لاتا دهولهتی و گهلهک کاروبارین دهولهتی بین لهشکهری و سیاسی و بین دیتر پی دهاته کرن ههتاکو رۆلئ هندهکا گهلهک مهزن بووی و ل دووماهییی شیان دهستهه لاتای ب دهستخۆفه بین ل سالا (١٢٥٠/ک٦٤٨) ههتا (١٥١٧/ک٩٢٣) بهر دهوام بوو تال سهردهستی عوسمانیان دهولهتا وان دهیته شکاندن و وه لاتئ شام و مسر دچینه ژیر دهستهه لاتا عوسمانیان، ژ نهگهزین مه مالیکان دهستهه لات و هرگرتی ل وه لاتئ مسر و پاشان ل شامی دزفریت بۆ لاواز بوونا دهولهتا ئه یویب ل سالیان دوماهی و مژیلبوونا وان بهرامبهر هیرشین خاچداران، و ئاریشن ناخۆیی ل دووماهییا دهستهه لاتا وان زیدهتر لیهات، ئەف چهنده بوو ریخوشکر و دهر فعت دا کو رۆلئ مه مالیکان دیار بیته، دیسان دبیته دانپیدانی ب وئ چهندئ بیته کرن کو هندهک ژ مه مالیکان خودان شیان و زیرمک بووینه دبواری لهشکهری و سیاسی و نیزیکی دهستهه لاتارین ئه یویب بوون، لهورا شیان دهر فعتی ژفان بارودوخان بین بۆ دهستفانینا دهستهه لاتا مسرئ و نه هیلانا دهستهه لاتا ئه یویب.

* فهکولهرئ بهر پسر.

دهاتنه رويدان چ ژلايي چفاكي بخوڤه يان ژي د نابقهرا مير و سولتاني مماليكدا ژ بو دهسته لاتداريي.

نارماتجا فهكولينئ:

فهكولين همولددهت رونكرنئ ل سمر نهوان پالدهران بدمت نهوين بووينه نهگهري سمر هلدانا بزاقين دژي دولهتا مماليكان ل وهلاتئ شام و مسري، نهخاسمه ژلايي رهگهزي كورد و همولدانا وان ژبو ساخرنا دولهتا نهويي، ژبهركو وان ههستدر نهو رهگهزي سمرهكبين ريقهبرننه و مماليك رهگهزي هاريكاربوو بو وان دهسته لاتيدا، ديسان دياركرنا نهگهري نابقوونا وان بزاقان.

ريبازا فهكولينئ:

دقهكولينئ ريبازا خواندنهكا ميژوويي شروفي بو رويدانان هاتيه كرن، ژبهركو تومارين بهر دهست يين ب بابيهغه گريدياي هندهك ژ نهوان رويدانان ب تنئ نامازه پي هاتيهيدان، و ب كورتي هاتينه توماركرن، ژبهر هندی پيدفي ب ديفچون و بهراورديي ل گهل نقيسارين ديبين ل سمر ههمان رويدان دكهت، ممره ژي گههشته يان نيزيكبوونه ژ راستيي.

پلانا فهكولينئ:

فهكولين ل سمر سي تومران هاتيه دابهشكرن، د تومري ئيكيدا باس ل چاوانيا هاتنا مماليكان بو سمر دهسته لاتئ هاتيهيكرن، ههروهسا د تومري دووييدا بزاقين كوردان بو ساخرنا دولهتا نهويي تيدا باسي بزاقا (مملك ناصر نهويي خوداني حلهب و ديمهشفي، مملك مغيث خوداني كرك و شوبك، كوردين شههر زور و قازي كهمالهدين كوردي) هاتيهيكرن، د تومري سينيدا رولئ كوردان د بزاق و كودتاين سمر بزي يين د نابقهرا مماليكاندا ل دور (بزاقين سمر كرمدين عمره ب و تورك دژي مماليكان، بزاقا گوراني، كورد و بزاقا مير شهسهدين سهنقمر نهشقمري و بزاقا خهليفه محمد متوكل) هاتيهيكرن.

1.1: دهسته لاتدارییا ممالیکان ل وهلاتئ مسري

زاراقي (مهالیک) (1) و دياربوونا وان ب شيوهيهكي بهرچاڤ د ناڤ دولهتا نهويييدا ب تاييهتي وهكو چينهكا دهسته لاتدار بو نهوان بارودوخين دولهتا نهويي تيدا دهر بازبوي ل سالين دووماهيكئ ژ دهسه لاتئ دزفريت، پشتي دولهت بو چندين دهقارين حوكمداريي هاتيه دابهشكرن، نهف حوكمدارييي ژي بسمر چندين ميرگههان هاتبوو دابهشكرن، نهو ژي ديبته نهگهري دروستبوونا ههفركيي د نابقهرا ميرين نهويييدا، لهورا همر ميرمهكي بزاقكر كو لهشكرئ خويي تاييهت ههبيت و پشتيهستنئ ل سمر بكهت، ميرئ ژ ههمويان پتر پشتيهستن ل سمر مماليكان كرى و بوويه هيزمهكا سمر نجر اكيش (مملك صالح نهجمهدين) بوو (العيني، 1998، 202) دبنه لايهنگر بو وي و دشيت بهر هنگاريا ههفركين خوين نهويي پي بكهت ژلايهكي و دوزمنين خو ژلايهكي دي ب تاييهت پشتي گهلهك ژ سمر بازين وي ژيقهبووين دهمي مولكي خو ژدهستدای و بنتي مهالیک مابنه ل گهل، لهورا دهمي دهستي خو دانايه سمر وهلاتئ مسري ب كرينا ژمارهكا زور ژ وان راديبته، و نهگهري زيدبوونا وان شيان بچنه د ناڤ بنگهه دهسته لاتيدا و مابتيكرني د كاروبارين دهسته لاتيدا بكم (المقريزي، 1997، ج 1، 41؛ الزيدي، 2009، 20).

پشتي مملك صالح نهجمهدين دمريت، فشارا مماليكان د ناڤ دولهتيدا بهر هف زيدبوونئفه دجيت، ههنا گههشتيه رادي كوشتنا مملك معظم تورانشاه ل سالا (ك/ك 648/1250ز)، تورانشاه دووماهيك مهليكي نهويي بوو دهسه لاتهكا راسته قينه ل وهلاتئ مسري كربوو، پشتي كوشتنا وي مماليك ريككهفتن ل سمر دانانا شهجره درئ (شجرة الدر)، ههقرينا مملك صالح و هك سولتانه ل وهلاتئ، بهلي دهسه لاتا وي ب تنئ سي ههيقان فهكيشيت و نهگهري نهر از بيونا خهليفه عباسي و چفاكي جيهانا نيسلامي ب گشتي خو فهكيشا، پشتي پيكنينا ههقريني ل گهل مملك معز نهيكئ توركماني ل سمر تهختي شاهاتيئ ل وهلاتئ مسري جينگر ديبته (العيني، 2010، ج 1، ص 29؛ الاسحاقى، 1874، 175) ب نهفي رهنكي ستوينا دولهتا مماليكان دهيته دانان و حوكمي وان ژ (648-923/ك/ك 1250-1517ز) فهكيشيت، ههر چنده پشتي كوشتنا مملك توران شاهي ئيك ژ بنهالا نهويييان دهيته دانان ب ناڤي (مملك الاشرف موسى) ژ بهر ژيئ ويئ بچيك مماليك دشين بسمر دا زالين و لابدن، پشتي هير شين مهغولان نيزيكي بنگههين جيهانا نيسلامي بووين (اليونيني، 1992، مج 1، ص 55؛ مقديش، 1988، مج 1، 418-419). نهگهري سهرهكي ژ دامهزراندا وان نهو بوو كو بينه چهكهك ژبو پاراستنا مولكي نهويييان و موسلمانان بهلي نهو چهك ديبته نهگهري ب دووماهيكينا وان و ژ نابقهرا مولكي نهويييان ل وهلاتئ مسري و رولئ وان ل مسري ب دووماهيك دهيته، ديقدا رولئ مماليكان ژبو بهر هنگاريا وان مهترسيان دهستيندكهت نهوين جيهانا نيسلامي توش دبوويي ژ هير شين مهغولان و هير شين بهر دهوامين خاچداران.

دهسته لاتا مماليكان بو دوو قوناغين ميژوويي دهيته دابهشكرن، قوناغا ئيكي هاته نياسين ب سمر دهمي مماليكين بهحري نهوين هاتينه دروستكرن ژ لايئ مملك صالح هاتنه نياسين ب (مهاليك بهحريه) ژ بهر كو ل كهله رهوضه ل سمر پروبارئ نيل ناكنجيوون و ماوي دهسه لاتا وان د نابقهرا سالين (ك/ك 648-784/ك/ك 1250-1382ز) بوويه (المقريزي، 1997، ج 1، 441) ژ رهگهزين جياواز پيكدهاتن ومكي (ترك، مهغول، تهتر، خوارزمي و... هتد) (قاسم، 2010، 33) ئيكه مملوكي دهسه لات ل وهلاتئ مسري و مرگرتي مملك معز نهيك بوويه (ابن تغري بردي، 1997، ج 2، 25) و دووماهيك سولتاني بهحري صالح صهلاح دين حاجي كورئ شهعاني بوويه، هژمارا وان 24 سولتان بووينه (المقريزي، 1998، ج 3، 131-132).

قوناغا دوويي ب سمر دهمي (مهاليكين چهرهكسي يان ژي برجي) دهيته نياسين (ك/ك 784-923/ك/ك 1382-1517ز) ژبهر ناكنجيوونا وان ل كهله جهبل ل قاهره (المقريزي، 1998، ج 3، 132) دهستينكا دياربوونا مماليكين برجي بو سمر دهمي سولتان قلاون دزفريت، پشتي هژمارهكا زور ژوي رهگهزي دكريت (المقريزي، 1998، ج 3، 132) ممره ژ وي كريني دروستكرنا لهشكرمهكي تاييهت ب ويقبوو دوبر ژ مماليكين بهحري (عاشور، 1976، 141) د ههمان دهمدا ژ رهگهزهكي نوي بهيته چيكرن نهك ژ مماليكين بهحري (عبدالملك، 1998، ج 4، 38)، لهورا ل سالا (ك/ك 681/282ز) هيزمهك ژ رهگهزي چهرهكسي دامهزراند ژ نهوان بهندين ژ دهقرا باكورري رور ناقا قهوقاز دنيان پيكدهات و دانه نياسين ب گروهئ برجي (عبدالسيد، 1966، 11).

دی دهولتا ئه یوبی ل وهلاتی مسری ساخ بکههغه، پستی دهولتا مهملوکی دبیته هیزا ئیکی ل جیهانا ئیسلامی سهرهرا ی هندی میرین ئه یوبی ههڤژیا خو دگوتننن خودا دیاردکن مینا میری ئه یوبی (محمد کورئ عبدهولملک کورئ ئیسماعیل کورئ محمهد کورئ ئه یوب کورئ کامل کورئ سه عید فته حدین کورئ صالح ئیسماعیل کورئ عادل محمهد کورئ ئه یوب) (م: 1327/ک727ز) سهرمدانا قاهیره دکته ودچپته سهر گورئ (ملک صالح نهجمه دین) و نهرازیبونا خو ل وئری ژدهسته لانا تورکا دیاردکته و دبیزیت (خودئ ژته رازی نهیت کا تهجها تورک ئینان فی وهلاتی و دهست ب سهر سامانی مهدا گرتن ...) (ابن حجر العسقلانی، د/ت، ج 4، 31-32). ژ گرننگرین وان بزاقین ئه یوب هاتینه نهجام دان بقی شیوهی بوون:

2-1: مهلک ناصر کورئ محمهد کورئ غازی ئه یوبی خودانی حلهب و دیمه شقی

سالآ (1250/ک648ز) مهلک ناصری دهست ب سهر دیمه شقی داگرتیوو ههڤژیا نایهرا وی و مهلک معز ئه یبهک پهیدا بوو، دهه مان دهما ئاموزگاری لی دهینه کرن ژلایی میرین قهیمه ری و ئهتابکی وی شه مسه دین لولوی ل دور گرتنا وهلاتی مسری (النویری، 2004، ج 29، 270)، نهگه ری ههلیژارتنا مهلک ناصر ژلایی هه می میرین وهلاتی شامی، ژبو زفرینا مسری بو که سابه تیا وی دزقریت ئهرا ئین که شیر وهسفری ب ((ژهموویان هه ژری تر بوو بو دهسه لاتی ژلایی تهمن ورومهت و سهر کردایه تی کرنیغه)) (1988، ج 13، 179).

ژ پینگاقین مه مالیکا ل گهل مهلک معز ئه یبهک ژبو پاراستنا دهسته لانا خو بکار ئینان دهه مان دهما دژی مهلک ناصری رابووین ل سالآ (1250/ک648ز) ب دانانا مهلک ئه شرفه موسا وهک سولتان ل سهر کورسیا وهلاتی مسری، ب تنی دا جو ره شه رعیه ته کی بده نه دهسه لانا مهلک معز ژبه رکو مهلک ئه شرفه ب تنی بناقی خو پشکداری کر بوو، و ریفه به ریا دهولته ی هه می مهلک معز بوو (ببیرس المنصور، 1993، ج 9؛ ابن خلدون، د/ت، 1451؛ المقدسی، 2011، ج 2، 145)، دیسان ئازادکرنا مهلک معنصور نوره دین مه محمود و برایی وی مهلک سه عید عهد مهلک کورین مهلک صالح عماده دین ئیسماعیل کورماین مهلک صالح نهجمه دین ئه یوب ل سالآ (1247/ک644ز) هاتینه زیندانکرن ژنهگه ری وئ هه فکیکی و دو به رکیا دناقهرا مهلک صالح نهجمه دین و مامی وی مهلک ئیسماعیل خودانی دیمه شقی، مه رم ژ نازادکرنا وان و دانا دیاریان و گیرانا وان دناق باژی ری قاهیره ژبو دیارکرنا وان وهک هاندهره ک دژی مهلک ناصری، پستی هه ولدانا وی ژبو زفراندنا مسری (النویری، 2004، ج 29، 280؛ المقریزی، 1997، ج 1، 467؛ العینی، 2010، ج 1، 40) دهه مان دهما ل قاهیره دهینه گازی کرن و پهیمان دناقهرا مهلک معز و مهلک مغیث خودانی کرکا دهینه گریدان، هه رچهنده چ راستی بو نه بوون ب تنی وهک پیناگاقه کی بوو ژبو راوه ستاندنا بزاقا مهلک ناصری (المقریزی، 1997، ج 1، 467). نهگه ری سهرمکیکی ئهوان کر یارین مه مالیکی پی رابووین ژناقهرا ههرا مهلک ناصر و چیکرنا دو به رمه کیکی دناقهرا نه دمانین خیزانا ئه یوبی دا بوو.

سهرهرا ی وئ چهنده ئه شکره دهینه ئاماده کرن و به رهق وهلاتی مسری دچیت ب مه ره ما گرتنا وی کا جهوا دیمه شق

12؛ شاکر، 2000، ج 7، 70). ئه رویدانین سیاسی ئه یوب دهولتا مه مالیکی به حری تیدا دهر بازبوی دبیته نهگه ری دیار بوونا که ستن زیرهک، قاره مان و خودان دهسه لات، ژ ئهوان ژی سهر کرده ظاهر برقوق (801-784/ک1382-1398ز) مه مالیکین چه رکه سی ل دور کومبووینه و شیا دهولتا مه مالیکی به حریه ژناقیهت و دهولتا چه رکه سی رابه هینیت و دبیته مهلک (القرمانی، 1992، ج 2، 293؛ الجبرتی، 2013، ج 22، 1، قادر، 2014، 26) دهولتا چه رکه سی حوکم ل وهلاتی مسر و شامی دکر ههتا ل سهر دهستی دهولتا عوسمانی دهینه ژناقهرا پستی شهکسته نا وان د شه ری (ریدانیه = الریدانیه) ل سالآ (922/ک1016ز)، هه رچهنده سولتان طومان با ی (922-1516-1517ز) ل گهل له شکره ی خو ب میترخاسی شه رکن، به لی ل دو ماهی پی دینت کو ژمارا وان که مته ژ عوسمانیان، لهورا خو فهکیشان و عوسمانی دهینه د ناقا باژی ری دا و ل سهر دهستی وان دهینه تالانکرن (ابن ایاس، 1984، ج 5، 145-146) سولتان طومان با ی دهینه گرتن و ل دهق دهرگه یی زویله ل سالآ (923/ک1017ز) دهینه سیداره مان (ابن ایاس، 1984، ج 5، 176؛ ابن الوکیل، 1999، ج 70؛ ابن زبیل، 1998، 203)، هه ژمارا سولتانین چه رکه سی ژ 23 سولتانا پیک دهات، ب سولتان برقوقی دهستی دکهت و ب سولتان طومان با ی دو ماهیک دهیت. ب فی رویدانی دهولتا مهملوکی ب ته مامی ب دو ماهیک دهیت و لاپه رین میژوو یا وی دهینه گرتن.

ئهف ههردو دهولته ته مامکه رین ئیکبوون و چ جیاوای د ناقهرا واندا نه بوون ژبلی رهگه زی ژئ پیکهاتی و جهی ئاکنجیوونی، چونکی ل دو ماهی پی ههردو دهولت بو مه مالیکان دزقرن ئه یوب دهینه کرین و فروتن، هه ره سا دهولته کا سهر بازیه بی سنور بوو ژبه رکو بنه ماین دروستبوونا وان سهر بازی بوویه، لهورا میژوو یا وان یا پره ژ رویدانین سهر بازی و کوده تیا د هه مان دهما جیاوایا دهولتا وان ل گهل دهولته تین دیرین ئیسلامی ئه بوو کو سیسته می حوکمرانیا پشته او پشت د ناقا نه بوو، به لکو سهر کردین به یز و شیان هه بوون و دشین ب پیلانگیزی هه کا سهر بازی بگه هته دهسه لاتی و د میژوو یا ویدا گه لهک نمونه ل سهر ئهقی چهنده هه نه.

2.2: بزاقین کوردان بو ساخرنا دهولتا ئه یوبی

هه ر ژ ده می کوشتنا سولتان تورانشاه و دهستی کرنا دهسه لانا مه مالیکان ل وهلاتی مسری، ئالوزی و نه خوشی دناقهرا سهر کردین کورد ل وهلاتی شامی و مه مالیکان ل مسری په یادین، هه ردهم بی دوودلی سهر کردین کورد و هه لیرینین بو مه مالیکان دکرن ئهوان مافی ئه یوبیان بی خواری و مولکی وان بی داگیر کرین، لهورا دقیت جارک دی فهگه ریت بو لایه نی دروست ئه وژی کوردین ئه یوبی بوون، نه خاسه پستی مه ترسیا هه رشین مه غولان نیزیک دبیته، تاییهت ده می هه ریش کرینه سهر کاروانین بازرگانیین مسری، مهلک معز ئه یوبی ریدانی ب دهر فته دینت بو لادانا مهلک ئه شرفه موسا کورئ ناصر یوسف کورئ مهلک مه سعود⁽²⁾ و زیندانکرنا وی (المقریزی، 1997، ج 1، 477) و ل سالآ (652/ک1250ز) بو وهلاتی ئه شکر (دهقه رین ئه مبراطوریه تا بیزه نته (نقیه)) هاته دیرخستن (المقریزی، 1997، ج 1، 485)، دهه مان دهما میرین ئه یوبی نهرازیبونا خو دیار کر بوون به رامبه ری مه مالیکان و دانپیدان ب دهسه لانا وان نهکر و هه ولدان جارک

وی نصره‌دین و گه‌له‌کین دی دهینه ناز ادکرن و بوونه دیدمه‌قان ل سسر به‌ندین په‌یمانا هاتیه‌گریدان ل دار وزاره (المقریزی، 1997، ج 1، 479؛ المجهول، 2010، 512) ژکسانین کورد نه‌وین دناڤ په‌یمانا مه‌لک معز و مه‌لک ناصر پشکداربووین، میر نورهدین کورئ مه‌جلی هه‌کاری نه‌وئ ب رۆئی هنارتی رابووی (المجهول، 2010، 524-525).

پشتی کوشتنا میر فارس‌ه‌دین نه‌قطای (ک/ک 652/1256) ژلایئ مه‌مالیکین مه‌لک معزی، مه‌مالین به‌حری بین لایه‌نگه‌رین نه‌قطای به‌ربه‌لافدین و هه‌فرکی دناڤه‌را واندا دیار‌دیبیت و مه‌لک نه‌شرف موسا ژ ده‌سته‌ه‌لاتئ ده‌یته لادان، ب گه‌ه‌شتنا قان ده‌نگویاسان مه‌لک ناصر (ک/ک 634-658/1236-1260) ل گه‌ل سسر کردین خو ب مه‌رما رابووی ژلایئ و بریار ده‌یته‌دان مه‌مالیکین نه‌قطای بو خو رابک‌یشت و به‌ه‌فکاریا وان ده‌سه‌ه‌لاتئ ل وه‌لاتئ مسرئ بکمت، نیک‌سهر نه‌و پینگاڤ هاتیه‌ه‌افیتن و بوونه پشته‌فانین وی (المجهول، 2010، 516-517) مه‌مالیکین به‌حری ژلایئ خو مه‌لک ناصر هاندان ژبو زفرینا وه‌لاتئ مسرئ (الکتبی، 1980، ج 20، 75-76؛ العینی، 2010، ج 1، 88) به‌ره‌ه‌فین شمری ده‌ینه‌کرن، به‌لئ چ پیک‌دادان دناڤه‌را له‌شکرئ هه‌ردوو یاندا ناچین (العینی، 2010، ج 1، 88).

ل سالآ (ک/ک 654/1256) په‌یمان دناڤه‌را هه‌ردو مه‌لیکاندا ده‌یته پیک‌نinan نه‌و ژئ بریکا هنارتی خه‌لیفه مستعصم بالله (شیخ نه‌جم دین بادرانی) ب پشکداریا دوو که‌سانین کورد نه‌وین رۆله‌کئ دیار تیدا هه‌ی قازی به‌در دین کورئ حه‌سهن زرزاری و برایی وی برهان خضر (ک/ک 676/1287) نه‌وین ژلایئ مه‌لک معزی هه‌تینه راسپاردن ژبو ب ریفه‌رنا وی کومبوونی، ژ به‌ندین په‌یمان دیارکرن سنورین هه‌ردو ده‌سه‌ه‌لاتا بوویه، و مه‌لک ناصر که‌سی ژمه‌مالیکین به‌حری (نه‌قطای) نه‌حه‌وینت (المقریزی، 1997، ج 1، 489).

ب گریدان نه‌قی په‌یمان دناڤه‌را هه‌ردوو یاندا ورازبوونا مه‌لک ناصر ل سسر خالین وی، دبیته دانپیدان ب ده‌سه‌ه‌لاتا مه‌مالیکان ل مسرئ ژلایئ خه‌لیفه‌یی عه‌باسی و میرین نه‌ویبان ل وه‌لاتئ شامی نانکو نه‌ف په‌یمان و هکی فرمانه‌ک (بریار نامه‌که) فه‌رمی بوو ژبو راکه‌هاندان ده‌وله‌ئا مه‌ملوکی . سهره‌رای نه‌وئ نه‌خۆشی و ئالوزیا دناڤه‌ر سسر کردین کورد دا چینیوی ل وه‌لاتئ شامی نه‌خاسمه مه‌لک ناصر یوسف و میرین قیسه‌ری ل گه‌ل مه‌مالیکان ل وه‌لاتئ مسرئ به‌لئ پشتی نیزیکیوونا مه‌ترسیا هیرشن مه‌غولان ل سسر ده‌قه‌رین شامی، دبیته نه‌گه‌رئ هندئ کو هیزین نیسلا می نه‌وین هه‌قه‌رین نیک په‌یوه‌ندیی دگه‌ل نیکدا بکهن و ببنه هیزمک دژی مه‌غولان، نه‌و هیز ژئ (مه‌لک ناصر و مه‌لک قطز) پیک‌دهات (دعکور، 2011، 341) پشتی نیزیکیوونا مه‌ترسیا مه‌غولان به‌ره‌ف مسرئ فه‌چوون ژبو زرگارکنا گیان و که‌س و کارین خو زیده‌باری پاراستنا سه‌رومت و سامانی خو ژ تالانکرن، ب تایه‌متی نه‌وئ ده‌یته فه‌گوه‌استن مینا (زیروزیف و دراف) (ابن عمید، د/ت، 49)، مه‌مالیکان هه‌لوپه‌سته‌کئ نه‌رینی به‌رامبه‌ری وان نه‌جامدان، نه‌و ژئ د وان خه‌رجی و جهین ناکنجی بوونی دا دیار‌دیبیت نه‌وین بو وان هاتینه به‌ره‌فکران (ابن عبد الظاهر، 1976، 79).

گرتیوو (الیافی، 1997، ج 4، 92؛ ابن العبری، 1994، 456؛ ابن سباط، 1993، ج 1، 358) ژمیرین کورد و شاه و میرین به‌مه‌لا وی و مه‌مالیک ناصریه و مه‌مالیک عه‌زیزیه پیک‌دهات، شهر ل سالآ (ک/ک 648/1250) د ناڤه‌را هه‌ردوو یاندا ل نیزیکی عه‌باسه⁽³⁾ ده‌یته رویدان نه‌ویبی شکه‌ستنی ده‌ینن و زیانین مه‌زن دده‌ن و مه‌لک ناصر دزفریته وه‌لاتئ شامی، هه‌رچه‌نده ل ده‌ست پیکئ نه‌ویبان سسرکه‌فتن تومارکربوو تا گه‌ه‌شتیه وی راده‌ی خواندنا ناڤئ مه‌لک ناصر د ووتاریدا ل قاهره ل رۆژا پینچ شه‌می ل ده‌هئ هه‌یڤا (دی القعه)، به‌لئ پشتی کوشتنا ضیائ‌ه‌دین قیسه‌ری و نیک‌سیرکرن شمه‌سه‌دین لؤلوی و کوشتنا وان (سبط ابن الجوزی، 2013، ج 22، 414-415؛ الدواداری، 1971، ج 8، 16-18؛ الذهبی، 1999، ج 2، 166) و خیانه‌تکرنا هنده‌ک ژله‌شکرئ عه‌زیزیه و په‌یمان گریدان ل گه‌ل مه‌مالیکین به‌حری مه‌زترین نه‌گه‌رین شکه‌ستنا وی بوون (ابن الجزری، 1988، 225؛ الصفدی، 2003، 145) میژوونفیس سه‌فدی دبیزیت نه‌گه‌رئ خیانه‌تکرنا وان بوو ده‌می سسرکه‌فتن تومارکرن دزفریت، جاویش (به‌داری عه‌سکرئ) گازی دکمت و دبیزیت ((شاهش یاقیمریه (ده‌ستخوش قیسه‌ری)) نه‌فه ژئ دبیته جهئ دلگرنای و حه‌سیدیا مه‌مالیک ناصرئ و دبیزیت ((نه‌م عه‌سکرئ بشکینین و ناڤ و ده‌نگ بو قیسه‌رین کورد بچن)) بقی ره‌نگی خو دده‌نه گه‌ل مه‌مالیکین به‌حریه (145، 2003)، پشتی قی شمری شکه‌سته‌ه‌کا مه‌زن ب له‌شکرئ نه‌ویبان دکه‌فیت نه‌خاسمه ژلایئ ره‌گه‌زئ کورد ژبه‌رکو پتریا نه‌وین هاتینه کوشتن و نیک‌سیرکرن و بریندارکرن کورد بوون به‌لکو سسرکیشین وان بوون، میژوونفیس ئین عه‌مید په‌رتووکا خو (اخبار الایوبیین) دا ناڤین وان دینت (د/ت، 40). پشتی قی شمری نه‌ویبان باندورا خو ل وه‌لاتئ شامی نامینیت ژبه‌رکو سسر کردین خوین مه‌زن ژ ده‌ستدان.

سه‌باره‌ت هه‌لوپه‌ستی خه‌لیفی عه‌باسی (المستعصم بالله) (ک/ک 640-656/1242-1258) به‌رامبه‌ری هه‌ردو هیزا، هه‌ولده‌ت نه‌و نه‌خۆشی و ناریشا دناڤه‌را مه‌مالیک و نه‌ویباندا چاره‌سه‌ر بکمت ژبه‌ر نیزیکیوونا مه‌ترسیا مه‌غولان، و (شیخ نه‌جم‌ه‌دین عه‌بدالله کورئ محه‌مد کورئ حه‌سهن نه‌بی سه‌عه‌د باده‌رائی) (4) ل سالآ (ک/ک 650/1252) وه‌ک نینه‌رئ خو هنارتیه ژبو نه‌هیلانا نه‌وئ هه‌فرکیی، ژلایئ قازی به‌در دین خضر کورئ حه‌سهن سنجاری (ک/ک 663/1264) پیتشوازی لئ ده‌یته‌کرن، به‌لئ بی نه‌جام ب دوماهیک ده‌یت ژبه‌ر نه‌رازبوونا هه‌ردو لایان ل سسر خالین هاتینه پشک‌کیشکران، ژخالین وی جڤینی ژلایئ مه‌لک ناصرئ هاتینه پشک‌کیشکران گوتنا ناڤئ وی د ووتاریدا ل مسرئ، دده‌مه‌کیدا مه‌لک معز داخوازکریه ژبلی مسرئ ژ غه‌زه هه‌ئا عه‌به‌ فیک⁽⁵⁾ بکه‌فیته ژیر ده‌سه‌ه‌لاتا وی (المقریزی، 1997، ج 1، 477).

ل سالآ (ک/ک 651/1253) ژلایئ نه‌جم‌ه‌دین باده‌رائی هه‌مان پیک‌کول هاتیه‌کرن و نه‌و پیک‌کول ب سسرکه‌فتیانه بدووماهیک ده‌یت، ل باژیری قاهره په‌یمان ده‌یته‌گریدان و سنورین هه‌ردو ده‌وله‌تان ده‌یته ده‌ست‌نیشانکرن، ده‌وله‌ئا مه‌ملوکی ژ مسرئ هه‌ئا ئوردن بوویه، و ده‌قه‌رین پشت وی بو مه‌لک ناصرئ دکه‌فیت، دیسان ل‌دیف په‌یمانئ دفا مه‌لک معز هه‌می که‌س و کارین مه‌لک ناصرئ نازاد بکمت نه‌وین ل ده‌می هه‌وا وی بوو سسر مسرئ هاتینه‌گرتن، بقی ره‌نگی مه‌لک معزئ مه‌لک معظم تورانشاه کوری سولتان سه‌لاحه‌ دینی و برایی

۱۲۲؛ بیبرس المنصوری، ۱۹۹۸، ۷۴-۷۵؛ العینی، ۲۰۱۰، ج ۱، (۳۳۰).

ل دیف پیزانینان پیوندیا مملک مغیث ل گهل دسته لاتا مصری ب نهخوشی دهینه ل قلمهدان همتا گه هشتیه بریارا گرتنا وی و فریکرنا وی بو کلهها قاهره و کوشتنا وی، ب تایبعت پشتی ههفکاریا وی ل گهل مهغولان دهینه دوپاتکرن دژی وهلاتی شامی و مسری (1263/ک11) (الکتبی، ۱۹۸۰، ج ۲، ۲۸۸-۲۸۹؛ ابن کثیر، ۱۹۸۸، ج ۱۳، ۲۳۸؛ طقوش، ۱۹۹۷، ۱۰۶) پشتی نهرازیبون ل سهروسیمایین هندهک میران همبهر بریارا سولتانی دیاردیبت دهر باره ی مملک مغیث نهچاربوو دهنگویا خو جیگیر بکعت ب نامین دناقبهرا مملک مغیث و مهغولاندا و رادهستی وان دکعت و ب فی ریکئی سولتانی تهرازی بو لایئ خو فهکیشا (الیونینی، ۱۹۹۲، مج ۲، ۱۹۳) ب کوشتنا مملک مغیث مترسیا ئهویبیا لسهر دهولتا مملوکی نامنیبت و بیبهرسی شیا پتر دهولتا خو بنهجه بکعت، نهخاسمه سهپاندنا دسهه لاتا خو لسهر میرگهها کرکئی ئهوا ژ لایئ جوگرافی فه گرنگیا خو یا تایبعت هه ی کوبیته بنگهههکی سهربازی دژی شهپولا مهغولان (اسکندر، ۲۰۰۹، ۵۶).

سولتان بیبهرس سهردهریهکا باش ل گهل کس وکارین وی دکعت تایبعت ل گهل خیزانا وی سهمرای ئهوی تیکچوونا چیبوی دناقبهرا ههردوویاندا، سولتانی خیزانا وی ههمی ل گهل خو ئینان مسری ل سالا (1263/ک11) پاداشتان ل سهر وان دابهشدکعت و کورئ مملک مغیث (عهزیز) دکعته میرئ (۱۰۰) سهربازان (بیبهرس المنصوری، 1998، 82)، ل گهل دابینکرنا ههمی پینتقیین وی و براین وی و دهینه ئاکنجی کرن ل (دار القطبیه) ل ناقبهرا ههردو قهصرال باژی قاهره (ابی الفضائل، ۲۰۱۷، مج ۱، ج ۲، ۱۱۹؛ المقریزی، ۱۹۹۷، ج ۱، ۵۵۷) نافرمت ژئ بیبهر نهویون ژ پاداشتین سولتانی مهمالیک و مک ئینانا وان بو مسری ل گهل دابینکرنا موجهی بو وان (الیونینی، ۱۹۹۲، مج ۲، ۱۹۴؛ المقریزی، ۱۹۹۷، ج ۱، ۵۵۱). سهمرای وی نهخوشیا دناقبهرا ههردوویاندا و زیندانکرنا مملک مغیث بملی سهردهریهکا جوان بهرامبهری خیزانا وی دهینهکرن و ئهوههاتینه گونههبارکرن.

۲-۳: کوردین شههره زور

ژوان هوزین کوردی بوون ئهوین ژبهر هیرشین مهغولان ل سالا (1266/ک108) بهرهف وهلاتی شامی چوون (حسن، ۲۰۰۹، ۴۷)، میژرونقیس مهقریزی سهبارت هژمارا وان دبیزیت نیزیکی (۳۰۰ هزار) کهسان بوون (۱۹۹۷، ج ۱، ۵۰۰) و رولهکئی مهن درویدانین سیاسین وی سهردهمیدا دگیرن (المقریزی، 1997، ج 1، 505) و بوونه ژیدهرئ مترسی و نهارامیئ بو دهولتا مهمالیک و شیانین خو مهراختین ژبو نههیلانا دهولتا مهمالیک چ ل وهلاتی شام یان ژئ دناق وهلاتی مسری بخودا، تایبعت پشتی هیزا خو سهپاندی ب سهرکهفتنا وان ل سهر هوزین ترکمانی ل (عریش) باکورئ روژه لاتا مسری، دهمی بهرهف مسری دچوون (ابن خلدون، د/ت، ۱۴۵۳).

کوردین شههره زور ل سالا (1261/ک109) بزاقکرن دهولتا ئهویبوی ل مسری ساخبکهن نهخاسمه پشتی مملک مغیث خودانی (کرک و شوبک) پهیوهندی ب (بهاندین یعقوبا کورئ نوردین بهدل و جهمال دین نهغل) کری، ئهوین ب سهرکیشین شههره زوریا دهاتنه نیاسین، پیلانگیران داکو مملک بیبهرسی

دوماهییک ههلوپیست مهمالیکان بهرامبهری مملک ناصرئ نهجامدای پشتی کوشتنا وی ل سهر دهستی هولاکو ل سالا (1260/ک108) ب تولقهکرنا وی رابووینه ب ریکا سیداردانا (حسین کوردی طبردارئ) ژبهرکو ببوو ئهگهرهک ئهگهرئ کوشتنا مملک ناصرئ (بیبرس المنصوری، ۱۹۹۸، ۵۲؛ المقریزی، ۱۹۹۷، ج ۱، ۵۱۸-۵۱۹)، پشتی مملک بیبهرس هاتیه سهر کورسیا دسههلاتی سهردهریهکا جوان ل گهل کس و کارین وی دکهن، ژوان عهلاهیدین عملی کورئ مملک ناصرئ و نورهیدین ئهحمده برایی مملک ناصرئ پشتی دچنه دهف سولتان بیبهرسی ریزئ ل وان دگریت و موجه بو هه ر ئیک ژوان بو دیارکرن ل گهل دانا ئیقطاعیهکی (دهر مبهگایهتی) (ابن شداد، ۱۹۸۳، ۳۳۶).

۲-۲: مملک مغیث خودانی کرک و شوبک

مملک مغیث فتحهیدین عومهر کورئ مملک عادل کورئ مملک کامل ئهویبوی ههمی دهمن جهئ مترسیئ بوو دچاقین دهولتا مملوکیدا، ژبهر ههولانین وی بو زفرینا هوکمرانیا ئهویبیا، بو فی چهندئ ب چهندین بزاق و پیلانا رادبیت دناق ناهمندا دهولتا مملوکیاندا ل مسری یان ژئ دناقمندا هوکمرانیا خودال وهلاتی شامی، ئهوی پینگاف ژبو بجهننانا مههما خو یا ژنافرنا دهولتا مملوکی دهاقین، هندهک جارن دچارچوئی پیکولین وین کهسایهتیدا بوو و هندهک جارا دچارچوئی کاریگهرا هیژین دهورووبهردا بوو.

مینا مملک مغیث ب ههمن ناوایی مملک ناصرئ دکهفته ژیر کاریگهرا مهمالیکین بهحری ژبو هیرشی بکهنه سهر وهلاتی مسری، و سوزئ دهتی ل گهل هاریکارین دهمی بهرهف مسری دچیت، لهورا سالا (1257/ک105) سهربازین بهحری لگهل لهشکرئ مملک مغیث دگههنه مسری و شه دناقبهرا ههردو هیژاندا چیدبیت و سهرکهفتن دبیته بههرا لهشکرئ مسری (العینی، ۲۰۱۰، ج ۱، ۱۵۷؛ ابن تغری بردی، د/ت، ج ۷، ۴۵) ل سالا (1258/ک106) دووباره مملک مغیث قهستا مسری دکعت ژبو گرتنا وی ب تایبعت پشتی هندهک ژمیرین وی پهیوهندی بوی دکهن کو ههفکارن ل گهل وی (ابن الوردی، ۱۹۹۶، ج ۲، ۱۹۲؛ ابن خلدون، د/ت، ۱۴۵۳؛ العینی، ۲۰۱۰، ج ۱، ۱۵۸)، مملک مغیث ل گهل لهشکرئ خو و مهمالیکین بهحری بهرهف مسری دچن دهمی گههشتنه صالحیه، ئهوی میرین مسرین پهیوهندی پیکرین مینا (عزیدین رومی و کافوری و هواس) گههشتنه هیزا وی (بیبرس المنصوری، ۱۹۹۸، ۳۳؛ العینی، ۲۰۱۰، ج ۱، ۱۸۱)، ههردو هیژ ل دهقرا رمل گههشتنه ئیک و شههکی دژوار دناقبهرا ههردوویاندا رویددهت، بهلی سهرکهفتن بو هیژا مسری بوو، و جارهما دی مملک مغیث ل گهل لهشکرئ مای دزفرنه کهرکی (الیونینی، ۱۹۹۲، مج ۱، ۹۰؛ ابن تغری بردی، 1963، ج ۷، ۴۶).

ل سالا (1260/ک110) ژ ئهگهرئ بزاقا مملک مغیث ل گهل شههره زوریا دژی سولتان بیبهرسی، سولتان ب لهشکرئ خو فه بهرهف (کرک) فه دچیت داکو ژ دهستی مملک مغیث بینیه دهر و دشیت دهستی خو دانیه سهر، و مملک مغیث و کوردین شههره زوری داخووا لیبورینی ژ سولتانی دکهن و دشیت رازمهاندیا سولتانی بخو رابکیشن، پشتی سولتان ل وان دبوریت پاداشتان ددهته وان مینا گوندئ دبیان ل فلسطینی ددهته مملک مغیث و دهرمهگان (ئیقطاعان) ل سهر سهرکیشین شههره زوریا دابهشدکعت (ابن عبد الظاهر، ۱۹۷۶، ۱۲۲-).

لابدمن بهلی ئهو پیلانه بسمرناکهقیبت (الیونینی، ۱۹۹۲، مج ۲، ۱۰۷؛ حسین، ۲۰۱۱، ۱۴۱).

ل سالآ (ک/۶۶۹/۱۲۷۰ز) کوردین شههرمزور جارمکا دی بزافکرن سولتان بیبهرسی ل سمر دهستهه لاتی راکهن و مهلک عزیزئ کورئ مهلک معیثی و مک سولتان دانن (ابن العسال، ۲۰۱۷، مج ۱، ج ۲، ۱۷۴؛ المقریزی، ۱۹۹۷، ج ۲، ۷۱)، ئەف پیلانه هاته گیران دهمئ سولتان بیبهرس ل عسقلانی، دهنگوباسین وی گههشتینی دزفرینه وه لاتی مسری (الیونینی، ۱۹۹۲، مج ۲، ۴۴؛ النویری، ۲۰۰۴، ج ۳۰-۳۱، ۱۱۲؛ الکتبی، ۱۹۸۰، ج ۲، ۳۹۹) و دهست ب سمر میرین شههرمزوری دگریت و زیندان دکهت ژوان میر (بهاندین و توتل و سنقران و جمال دین ئەغل) و مهلک عزیز ئی دهیته گرتن، همرچهنده شههرمزوریان و مسا دایه خویاکرن کو پشته لئیرسینی مهلک عزیز ئاگهه ژئی پیلانی نهبوو سمر هندیرا دهیته زیندانکرن ههتا سالآ (ک/۶۹۰/۱۲۹۱ز) ناهیته نازادکرن تا سمر دهمئ سولتان ئەشرف خلیل (ک/۶۹۳-۶۸۹/۱۲۹۰-۱۲۹۳ز) (النویری، ۲۰۰۴، ج ۳۰-۳۱، ۱۱۳) ئانکو بۆماوی (بیست سال و نهه مهها و بیست روزا) مایه دزیندانیدا (المقریزی، ۱۹۹۷، ج ۲، ۲۲۱).

بههاندین یه عقوبا کورئ نورهدین بهدل ژ میرین شههرمزوری (م: ۷۰۷/ک) (النویری، ۲۰۰۴، ج ۳۲، ۱۰۲؛ الدواداری، ۱۹۷۱، ج ۹، ۱۵۴) رۆلهکی گرنگ دناف

دولهتا مهملوکیدا دگریت بۆ نمونه پشکداریا وی دههفرکیا کورین مهلک بیبهرسی (مهلک سهعید و مهلک عادل سلامش) ل سمر دهسهه لاتی ل سالآ (ک/۶۷۸/۱۲۸۰ز) بههاندین شههرمزوری ل گهل هندک میران ریدکهقیبت ژ بۆ راکرنا مهلک سهعید و دانانا مهلک عادل (بیبرس المنصوری، 1998، 170؛ المقریزی، ۱۹۹۷، ج ۲، ۱۱۹) و ئیک ژوان کسان بوو ئەوین کارکرین ژ بۆ خۆشکرنا پهیوهندیان ل ناقههرا سولتان ناصر محمد کورئ قه لاوون ژ لایهکی و میر سهیفه دین سه لار ورکن دین بیبهرس ل سالآ (ک/۷۰۷/۱۳۰۸ز) (بیبرس المنصوری، ۱۹۹۸، ۳۹۲).

میر بههاندین شههرمزوری سهنگا خۆ درویدانین سیاسیدا ههبوو ئەوین وه لاتی مسری دکهفته ژیر کونترولا وی و ئەو سهنگه ب پشته قانیا هوزا وی بۆ دهات، ئەوین رۆلهکی کاریکر دگیران و قهوارمهکی ههه بهیز بخۆ ددانن دناف دولهتا مهملوکیدا.

کوردین شههرمزوری و هکی ههه هوزمکا کاریکر ل وه لاتی مسری پشکداری دکاودانین ناقحوبی بین وی سهردمیدا کرینه مینا ههفرکیا دناقههرا وهزیر سهنجهر شوجاعی چیکرئ دهسه لاتداری زهین دین کتبعال سهردمئ مهلک ناصر محمد قه لاوون (ک/۶۹۳-۶۹۴/۱۲۹۴-۱۲۹۵ز) ژ بهر ههولا شوجاعی ژ بۆ دهستهه نینانا دهسهه لاتی و کوشتنا کتبعغا، ئەف ههفرکیه دگههیه گویبکئی پشته کوشتنا ئیک ژ میرین شوجاعی ب ناقی (بندقداری) ل سالآ (ک/۶۹۳/۱۲۹۴ز) لهورا دوو هیز دهیته پیکنinan ژ کوردین شههرمزوری ژوان هیزان بوینه ئەوین پشته قانیا خۆ بۆ کتبعغا دیارکرین، شهر بسمرکهفتنا کتبعغا و کوشتنا شوجاعی ب دوماهیك دهیت (ابن الجزری، ۱۹۹۸، ج ۱، ۱۹۷؛ ابن تغری بردی، ۱۹۶۳، ج ۸، ۴۲-۴۴).

۲-۴: قازی کهماله دین کوردی

خضر کورئ ئەبی بهکر کورئ ئەمحمد ئەبو عباس کمال دین قازی دهقرا مقس (6) بوو، ژ کهسانین نیزیک سولتان معز ئەبیک (۶۴۸-۶۵۴/ک/۱۲۵۰-۱۲۵۶ز) بوو، ژ کهسانین ههژی ژبو و مرگرتنا پوستین دولهتی دهاته هژمارتن، داکو پتر نیزیکی سولتانی بیت زینانی دگههینیه کهسانین دوروبهر، پشته رهفتراین وی دهیته ئاشکرانکرن دهیته زیندانکرن (الصفدی، ۲۰۰۰، ج ۱۳، ۲۰۵؛ الکتبی، ۱۹۸۰، ج ۲، ۲۷۲-۲۷۳؛ حسین، ۲۰۱۱، ۱۴۲).

دزیندانیدا بزاقا وی ژبو ژناقهرنا دولهتا مهمالیک دهستیکر، پشته ههقیبتی ل گهل کهسهکی دکهت کو خۆ ب کورئ ناصری دابوو دیارکرن ب (میری غریب) هاتبوو نیاسین (الیونینی، ۱۹۹۲، ج ۲، ۱۷۱) ژ نقشئ خلیفین عباسی (الذهبی، 1999، حوادث 651-660، 414) و مسا دیاره چ راستی بۆ گوتتا وی نهبوو لهورا دهیته زینداکرن، بهلگه ل سهر ئەوی چهندی میژوونقیس ئەبو قیداء دیار دکهت کو پشته ژناقجونا دولهتا عباسی گهلهک کهسان قهستا وه لاتی مسری کر بوون و خۆدانه نیاسین ژ نقشئ عباسیان ژبو راستیا گوتتا وان جقاتهکا تایبته هاته دانان لسهر راستیا نهژادئ وان و مک ئەوا هاتیه کرن ل گهل خلیفه مستنصر بالله (د/ت، ج ۳، ۲۱۲-۲۱۳).

قازی کهماله دین پشته دان و ستاندنی ل گهل میر (غریب) ی دکهت ل سهر تهمامکرنا ئەوی ههولا بهری نوکه هاتیه کرن ژ لایه میری قه ریکدکهفن ژبو ساخکرنا خیلافهتا عباسی ل غهزه ئەوا کوردین شههرمزوری تیدا پشکداربوون، بهلی ژ بهری هیرشا مهغولان بۆ سهر وه لاتی شامئ ئەو ریکهفتن نههاته بجه ئینان (الیونینی، ۱۹۹۲، ج ۲، ۱۷۱) دووباره میر غریب بزاقا خۆ تهمام نهکر ژ بهر مرنا وی دزیندانی قه، بهلی پشته قازی کهمال دهرکهفتی پهیوهندی ب کورئ وی دکهت و بهر دهوامی دهنه سهر بزاقا خۆ و کار دکهت ژبو راکیشانا باومریا کومهکا کهسانین مهزن و خهلکی، و بهلافوکان (مناشیر) دنقسیت و هک هیما و بنهوامی دولهتی دانابوون (الیونینی، 1992، ج 2، 171؛ الکتبی، 1980، ج 20، 273) دهقرا ئەلواح (7) دهیته دهست نیشانکرن بو جهی کومبونا وان و راگهاندنا خلیفی عباسی (المقریزی، ۱۹۹۱، ج ۳، ۷۹۳)، دهمئ دهنگ و باسین ئەفی بزاقی گههشتینه سولتان بیبهرسی، قازی کهمال هاته دهسته سهرکرن و هاته سیداره دان ل سالآ (ک/۶۶۰/۱۲۶۲ز) و بهلافوکین وی ب ستوی و یقه هاتنه ههلاویستن (الکتبی، ۱۹۸۰، ج ۲، ۲۷۳) و مسا دیار دبیته لدویف پیزانینا قازی کهمالی پهیوندی ب شههرمزوریا و کومهکا کوردا کر بوو ژبو دانانا دولهتی (ابی شامه، ۲۰۰۲، ۳۳۲؛ العینی، ۲۰۱۰، ج ۱، ۳۳۵)، لئیری دیار دبیته بهری سولتان بیبهرس هزری د ساخکرنا خیلافهتا عباسیدا بکهت، کوردان ئەو پینگافه هاقیبتوو بهلی ژ بهر نهیکگرتنا کوردان و کهفتنا دهقهرین کورد لئ دهستهه لاتدار ل ژیر شهپولا مهغولان نهشیان بجه بینن .

سولتانین مهمالیک شیانین مهزن ژبو ژناقهرنا بزاقین کوردی مهزاختن ئەوین دژی وان هاتینه کرن و کارکرن ژبو ساخکرنا دولهتا ئەیوبی ئەوا میراتگرین وی ل وه لاتی شامئ داینه نیاسین ئانکو ئەف بزاقه جهی مهترسیی بوون، بهلی ژ بهر فاکتهری دو بهرمکیی و خیانهتی سهرکهفتنی نائین، دیسان دهاته تیبینکرن هوزا قهیمهری ئیکهم هوز بوو بهر ههنگاریا دولهتا مهمالیکان ل دیمهشقی کری و لایهنگری بۆ مهمالیکان نهکریه

و داخواز ژمیرئ ئیوی بی مهلک ناصری کریه ژ داکو دهسه لاتی ل وان بکعت .

3.3: رۆلی کوردان د بزاف و کوده تاین سهر باز یین دنافیهر مه مالیکاندا

3-1: بزافین سهر کرده یین عهره ب و تورک دژی مه مالیکان

ل دهست پیکا دهسته لاتا مه مالیکان ل وه لاتی مسری گهلهک بزاف دژی وان رابوون ژ بهرکو لیرینا مهملوک بهریخوداینه سولتانی و داخوازا سولتانهکی نازاد کریه ژ بو دهسته لاتی ل وان بکعت، ژ بزافین نافخویی بین چفاکا مسری دژی دهسه لاتی و داخواز ژ مهلک ناصری کری کو بهیته مسری بزافا عهره بان بوو ل دهقرا صعیدی ل سالا (1259/ک657) ب سهر کردایه تیا (ئه عله ب کورئ میر نهجم دین علی کورئ میر شریف فهخر دین ئیسماعیل کورئ حصن دوهله مهجد عهره ب ئه عله ب کورئ یه عقوب کورئ مسلم کورئ ئه بی جهمیل جهمدی)، و مسا دانه دیار کرن کو ئه خودانی وه لاتی نه، نامه بو مهلک ناصری فریکرن ل باژیری دیه شقی کو بهیته مسری و هاریکاریا وان بکعت، بهلی ئهف بزافه دهیته ژ نافیهرن سهره رای مهزینیا چریسکا ئهفی بزافی مهلک معز ههمی شیانین خو بکار ئینان ژ بو ژ نافیهرنا وی و ژماره کا زور ژ وان هاتنه سیداره دان و هلاویستن ل سهر ریقا دنافیهره بهلیس ههتا قاهره داکو بینه سهر بوور، پشتی فی ریدانی هیزا نه ههتا عهره بان ل مصرئ کیم دبیت دیسان سزایین توند ل سهر وان دهیته سه باندن نهخاسمه ژ لایئ داراییقه (المقریزی، 1997، ج 1، 479-481)، ئه گهرئ نه بهر سفدانا مهلک ناصری بو فی بزافی، ئه بوو کو دهه مان سالا پهمانا ناشتی دنافیهره (مهلک ناصر و مهلک معز) ب هاریکاریا خلیفه مستعصم بالله هاتبوو گریدان (المقریزی، 1997، ج 1، 479).

ههروسا هندهک ژ رهگهزی تورکی بخو ژ بزافی دکهن دهسه لات بو ئه یویان بزفریت پشتی دیار بوونا مهلک معز و مک نایب ل هه یفا جهمادی ئاخر د سالا (1250/ک648) بسهر کیشیا (رکن دین خاص ترک) ل روژا چاری ژ هه یفا جهمادی ئاخر د گوتارا ئه یینی دال صالحیه مهلک مغیث خودانی کرکی داینه دیار کرن و مک سولتان و چوونه ژیر فرمانا وی، ب هه مان شیوه ئهفی کوده تایی سهر کهفتن نه نینا و هاته ژ نافیهرن (ببیرس المنصوری، 1987، ج 28؛ العینی، 2010، ج 1، 36).

ژ وان بزافین دناف چفاکا مسریدا جیووین دیار دبیت داخوازا کهسایه یین ئه یوی کریه ژ بو دهسه لاتی، ئه وی چهندی مهتر سیه کا مهزن هه بوو ل سهر دوهله تا مه مالیکان ئهوا ژنوی ستوینا خو دانای بهلی ژ بهر نه بوونا میره کی ئه یوی بهیز و خودان شیان، ئه وان بزافان جهی خو نهگرت و چ ب دهست وانقه نه هات و گورمپان بو مه مالیکان دمینه قالا ژ بو دهسه لاتی پی ههفرکی و انین ئه یوی ئه یین مژیل بووین ب ههفرکیین نافخویقه .

3-2: بزافا گورانی

ژ بزافین دژی دهسته لاتا مه مالیکان ل سهر ده می سولتان ببیرس ههول داین ریچی شیعی بزفرینن (قاسم، 2015، 214؛ لادوس، 1987، 284) ب سهر کردایه تیا کهسه کی شیعی بوو بهرنیاس بوو ب (گورانی) ئه وی خو ب دینداری دایه

نیاسین، دشیت ل چپای سور (8) کومه کا ژ سودانیا ورکبدار (9) و خزمهتکار (غلان) لدور کوم بکعت، و دژی مه مالیکان دهیته پالدان داکو بو زفرینا دوهله تا فاطمی کاریه کن ل سالا (1260/ک1260) (ببیرس المنصوری، 1998، ج 1، 57)، شوره شگیر ب شهف د ناف سهنته ری باژیری قاهره دا بنافی (علی) ده رکهفتن و گازی کرن هیز شکر نه سهر دکانین (بازارین) چهکی، و هیز شی دینه سهر ئاخورا (اسطبل) هه سپین سهر باز بو خو برینه، بهلی ئهف بزافه دهیته قهراندن و ب دژوارترین ریک هاتنه سزادان و ب ده رگه هی زویله قه دهیته هلاویستن (المقریزی، 1997، ج 1، 522-523؛ العینی، 2010، ج 1، 271) نهخاسمه سولتان ببیرس لدویف ریبازا سولتانین ئه یوی دچیت و گرنگی ب ریچی سنی ددهت ریچین دی ب نه دورست ل قهلم ددهت (عاشور، د/ت، 185؛ الحازمی، 2010، ج 1، 68)، فاکته ری کاریه گر ژ بو ژ نافیهرنا ئهفی بزافی ب زووترین دم بو گه نده لیا سهر کردی وی و هزر و بیرین وان بین سهخته دزفریت (فوجو، 2018، ج 1، 84) ژ بهر کو ل سالا (1259/ک657) دهست بسهر گورانی داگرتیوون ژ ئه گهرئ به لافکرنا بیدعی دناف خه لکی گشتی دا و ب لیدانه کا دژوار دهیته ئه شکه نهجدان پاشی تهوبه دکعت ل سهر دهستی شیخ عزدین کورئ عه بدسلام (م: 1262/ک670) و دهیته ئازاد کرن و ل چپایی سور ئاکنجی دبیت (المقریزی، 1997، ج 1، 509).

ئهف بزافه ژ بزافین مهتر سیدار دهیته هه ژمارتن ژ بهر کو پروپاگنده بو ریچی شیعی دکعت نهک بتنی دژی دهسه لاتی بوویه بهلکو د هه مان دهه تا نه دمانین وی ئارامیا چفاکی و بازاری تیک دن ژ ئه گهرئ هیز شکر ل سهر و توندوتیژی دژی خه لکی باژیری قاهره هاتیه بکار ئینان، ههروسا دهسته لات ترسیا ئهف بزافه بجیته دناف رهگهزی دی بین چفاکیدا لهورا ب زووترین دم بهر ههنگاریا وی کر بوو وزی ژ نافیهر بوو.

3-3: بزافا میر شه مسه دین سهنقه نه شقه ری

کوردان پشکداری د ههفرکیا دنافیهره مهلک منصور سه یفه دین قه لاوون و میر شه مسه دین سهنقه ئه شقه ری چیکرئ وه لاتی شامی هه بوو، ل سالا (1279/ک1281) میر سهنقه ری خو و مک سولتان ددانیت ئهفه ژی دبیته ئه گهرئ شهر و پیکدانی دنافیهره له شکرئ شامی و مسری و ب شکه ستنا میر سهنقه ری ب دو ماهیک دهیت (المقریزی، 1997، ج 2، 131-132)، ژ کوردین پشکدار بووین میر نور مدین علی کورئ طوری ئه وی بهرنیاس ب زیرمکیا وی دشه راندا (الیونینی، 1992، ج 1، 56-57؛ النوبری، 2004، ج 31، 48) دیسان مهفریزی دایه دیار کرن کو ل سالا (1282/ک680) دهست ب سهر هندهک میراندا هاتبوو گرتن ژ بهر ههفرکیا وان ل گه ل میر سهنقه ری و نافی میره کی کورد دینت ب نافی (سیقران الکردی) (المقریزی، 1997، ج 2، 154) چ پیزانین دیتر ده رباره ی ئهفی کهسی دژیدمیرین بهر دهست نه بوینه.

3-4: بزافا خلیفه محمه د متوکل

کورد پشکداریی دوی پیلانگیریندا دکهن ئهوا ل سالا (1383/ک785) دهیته دانان ژ لایی خه لقی عه باسی متوکل بالله (محمه د کورئ معترضی) ل گه ل میر قرط کورئ عومهرئ تورکمانی و میر ئیبراهیم کورئ میر قطلو ئه قتمر

فی رهنگی ستینین دهولتا خو دانان و موکمرن ل وهلاتی شام و مسری.

پینچ: سرباری کو کوردان بشیومیکی تاییهت شورش کرن بو زفراندنا وئ دهسلات و هیزا ژ دهسلای، هر و مسا وانا پشکداری ل گهل شور هشین دینتر زی کرینه بین دژی مهمالیکان سرهلادین دبیت ئەف چهندهژی ریکهک بیت بو دهرئخستنا کهرباخوو و ژ دهسدانا وئ ماف و دهستههلاتا بهری مهمالیکان هه.

شەش: ژ رویدانان دیاردبیت کو کوردین شههر مزوری رولهکی مهن ههبوو د بزاف و کودهتاییین دژی دهولتا مهملوکیدا، و ئەف چهنده وئ دگههینیت کو رولی کوردان یی کارابوو د ناف دهولتا نهیویدا لهورا ب ههمی شیانقه ههولداینه هیزا خوو بو ساخکرنا دهولتا نهیویی بهمز یخن.

پهراویز

(1) مهمالیک: ژلایین زمانیقه مهرم ژئ نمو بهنده نهوی بابی وی نازاده، بهلی نهوی هاتییه گرتن (ابن منظور، 1414ه، ج 10، 493؛ العیسوی، 2015، 6). ژلایین زاراقیقه بتاییهت رماناوی دمیژوو یا نیسلایدا مهرم ژئ نمو بهندن سپینه نهوین ب ریکا کرین و فروشتنی و مک نیخسیر دگههشتنه وهلاتی مصر و شامی (الزبیدی، 2001، ج 25، 357؛ نوره، 2018، 13).

(2) مەلک ئەسرف: دووماهیەک مەلکە ژ نفشی ئەبویان ل سالا (1250/ک648ز) ل سەر دەستەهلاتا مسرئ دەهینه دانان، ژ بهر کو ژین وی بچووک بوو مەلک معز وهلاتی مسرئ ریفههت، ل سهردهمی وی هیزا مهمالیکان ل وهلاتی مصرئ دگههینه گوپیتهکی. بزفره (ابن دقماق، 1985، ج 2، 274-275).

(3) عباسه: باژیرمه که وهلاتی مسرئ دکهفینه باکوئی بلبیس، و نیکهک دهفر دکهفینه بهراسینگی نهوین ژ شامی دهین مسرئ. بزفره (یاقوت الحموی، 1995، ج 4، 75؛ ابن سباهی زاده، 2006، 464).

(4) نهجمه دین بادهرای: نهبو محمهد عبدالله بادهرای شافعی، شارهزایی مهنهمی بوو و ل قوتابخانا نیظامی وانه گوئینه وچهند جارمکا هاتییه هنارتن و مک هنارتی، پوستی داوهرئ داوهران (قاضی القضاة) ل بهغدا وهرگرتبوو. (الصفدی، 2000، ج 17، 313).

(5) عقبه فقی: باژیرمه که ل شامی دنایهرا دیمهشق و طه بهریدا، جوگرافیا وئ بهر ب غورا نوردنی دچیت تا دگههینه نهوان بلندا هیین بهر طه بهریا و دهریاچا وئ دنیزیت. (یاقوت الحموی، 1995، ج 4، 286).

(6) دهفرا معس: پشتی فهکرین نیسلای بو وهلاتی مسرئ گوندئ (ام دنین) یی دهینه نیاسین، ل قاهره به ههم بهر کنارئ رویاری نیلی نیکسەر. (المقریزی، 1998، ج 2، 646).

(7) دهفرا نهلواح: ناوچه داریا (ناحیه) روژنافا دهفرا سعید، دکهفینه دنایهرا (فسطاط و نهسکندریه و نوبه و حبهشه). بو پتر پیزانینان بزفره (البغدادی، 1992، ج 3، 1415-1416؛ القلقشندی، 1914، ج 3، 393-394).

(8) چیبایی سور: دکهفینه باکوئی روژ ههلاتا باژیری قاهره و دهینه نیاسین ب (بحموم). بزفره (المقریزی، 1997، ج 1، 354).

(9) رکیدار: مهرم ژئ ههگرئ بهردیهان بوون بو پهردهپوشکرنا سولتانی ل دهمی مهکبان. (القلقشندی، 1914، ج 4، 7).

(10) زیندانا شهمنیل: دکهفینه ب رهخ دهرگههی زیله ل باژیری قاهره، و ب نافی (سجن متولی القاهره) دیسان ب نافی (سجن ارباب الجرائم) هاتییه نیاسین، هاتییه ناکفرن ل سهردهستی والی قاهره میر علهمه دین شهمنیل ل سالا (115/ک2118ز). بزفره (القطعی، 2012، 28).

علای، پیلان و هسابوو کو کوشتنا سولتان مەلک ظاهر سهیفه دین نهبو سهعید بهر قوق ل روژا شهمنی بیت دهمی دچینه گورمیانئ بو نهجامدانا یاریا (اللعاب بالکرة)، و خهلیفه وهک سولتان بهیته راگه هاندن، بهلی ئەف پیلانه سهرناکهفیت و دهینه ئاشکر اکرن ژلایی میر سهلاحه دین محمهد کورئ محمهد کورئ تنکز چنگرئ سولتانی ل وهلاتی شامی، پشتی دیچوئی و دانپیدانا همدوو سهرکردان راستیا پیلانگیریی دیاردبیت و همدوو سهرکرده دهینه گرتن و بزمار کرن و گیراندن ل قاهره و فسطاطی، بریار دهینه دان بهینه کهرت کرن، ئەف سزایه ل سهر میر قرط هاتییه جیهه جیکرن بهلی میر نبیرا هیم ژئ هاتییه قورتال کرن پشتی میرا نیوهنگیری (شفاعه) بو کری، لدهف سولتانی دهینه زیندان کرن دزیندانا شهمنیل (10) دا، سهبارت خهلیفه متوکی سولتانی ههولدایه وی بکوژیت و قازی داخواز کرن داکو فهتوا کوشتنا خهلیفه ده ربیخن، بهلی رازی نابن بقئ چهندئ لهورا هاتییه زیندان کرن (المقریزی، 1997، ج 5، 101-102). ئەفه وئ چهندئ دیاردکمت کو خهلیفه متوکل ههولدایه جارمکا دی خیلافهتا عباسی یاکهفن ساخ بکهته فه و ل ژیر کونترولا سولتانین مهملوکی دههکهفیت نهوین چ دهسهلات بو خهلیفه نه هیلایین بتئی و مک هیمایهک بوویه بو دهولتا وان داکو شهریهتهکا ناییی بههتی.

ههژمارا سهر بازین پشکدار دقئ پیلانیدا (800) سوار بوون ژ رمگهزئ کورد و ترکمان (المقریزی، 1997، ج 5، 102؛ الصریفی، 1970، ج 1، 70) بی کو ههژمارا کوردان دیاربکمت، بهلی میژوو نفیس ئین ایاس ههژمارا کوردان ب (100) سواران دایه دیارد کرن (1986، ج 1 (ق 2)، 332).

نهجام

پشتی ب دووماهیەک هاتنا فهکولینی ئەف نهجامین لخوارئ هاتنه دیار کرن:

ئیک: یا سرو شنییه ههردهمی دهولتهکا نووی بهینه دامهزراندن لسه بهرمایکین دهولتهکا ههفن دبیهته نهگهزئ دیاربوونا هندهک ژ بزاقین دژی دهولتا ساقا ب مهرمما زفرینا دهسههلاتا خو یابهرئ ب تاییهت گهلهک ژ کارمهندن وئ پله و پایین وان دهینه ژ دهسدان د دهولتا نویدا.

دوو: کوردان چهن دین بزاقفرن ژ بو ساخکرنا دهولتا نهیویی بهلی ئەف بزاقه ژ نایچوون ژ نهگهزئ دوو بهرمکیی د نایهرا رمگهزئ کورد بخو و نهریک کهفتا وان ل گهل ئیک ئەف ناکوکیا ناخویی بوو ریگر کو ب ئیک دهست و شیان کاربکهن ژ بو سهرکهفتنی.

سینی: مهمالیک هاتیبوونه پهرومدهکرن ب پهرومدهیهکا سهر بازی لهورا دهولتان وان دهولتهکا سهر بازی یا بهیز بوو ژ بهر فی یهکی شیان ههمی بزاقین دژی وان و دهستههلاتا وان ژ نایهفن و چ ههفرکا بو دهستههلاتا خو نه هیلن.

چوار: بتریا پیکول و هاندان و بزاقین کوردا تاییهت نهوین ژلایی میرین نهیوبیان ل وهلاتی شامی ل سهردهمی مهمالیک بهحری (648-678/ک1250-1382ز) بوون نهخاسمه دهستپیکا راگه هاندانا دهولتا وان، بهلی نهوان چ ب دهستهه نهننن ژ بهر کو جیهانا نیسلای کهفتوو ژیر شهپولا مهغولان د ههمان دهمدانا هاتنا سولتان بیبهرسی نهوی شیبایی خو ژ ههمی ههفرکین خو خلاس بکمت ژ وان میری نهیویی ژی بوون ب

ليستا ژيديران

نيك: دهستقيس (المخطوطات)

- الزبيدي، محمد مرتضى الحسيني (ت: 1791/1205م)، 2001. تاج العروس من جواهر القاموس، ت: جماعة من المختصين، كويت، وزارة الارشاد والانباء.
- ابن زنبيل، الشيخ احمد الرمال (ت: 1553/960م)، 1998. آخرة الممالك أو واقعة السلطان الغوري مع سليم العثماني، تحقيق: عبد المنعم عامر، ط2، مصر.
- ابن سباط، حمزة بن احمد بن عمر (ت بعد: 1520/926م)، 1993. صدق الاخبار تاريخ ابن سباط، تحقيق: عمر عبدالسلام تدمري، طرابلس.
- ابن سباهي زادة، محمد بن علي البروسوي (ت: 1589/997م)، 2006. أوضح المسالك إلى معرفة البلدان والممالك، تحقيق: المهدي عبد الرواضية، بيروت، دار الغرب الاسلامي.
- ابي شامة، شهاب الدين ابي محمد عبد الرحمن بن اسماعيل (ت: 1267/665م)، 2002. تراجم رجال القرنين السادس والسابع المعروف بالذيل على الروضتين، وضع حواشيه وعلق عليه: ابراهيم شمس الدين، بيروت، دار الكتب العلمية.
- ابن شداد، عز الدين محمد بن علي بن ابراهيم (ت: 1285/684م)، 1983. تاريخ الملك الظاهر، باعتناء: احمد حطيط، بيروت.
- الصفدي، الحسين بن علي بن محمد عبد الله الهاشمي (ت: 1317/717م)، 2003. نزهة المالك والمملوك في مختصر سيرة من ولي مصر من الملوك، تحقيق: عمر عبدالسلام تدمري، بيروت، المكتبة العصرية.
- -----، 2000، الوافي بالوفيات، تحقيق: احمد الاناؤوط وتركي مصطفى، بيروت، دار احياء التراث العربي.
- الصيرفي، علي بن داود (ت: 900م/1495م)، 1970. نزهة النفوس والابدان في التواريخ الزمان، ت: حسن حبشي، ط2، القاهرة، دار الكتب.
- ابن عبد الظاهر، محيي الدين ابو الفضل عبد الله (ت: 1293/692م)، 1976. الروض الزاهر في سيرة الملك الظاهر، تحقيق ونشر: عبدالعزيز الخويطر، الرياض.
- ابن العبري، غريغوريوس ابي الفرج بن اهرن (ت: 685هـ/1286م)، 1994. تاريخ مختصر الدول، وقف على تصحيحه: الاب انطون صالحاني اليسوعي، ط2، لبنان، دار الرائد.
- ابن العسال، مفضل بن ابي الفضائل (ت: بعد 1358/759م)، 2017. النهج السديد والدر الفريد فيما بعد تاريخ ابن العميد، تحقيق: محمد كمال الدين عز الدين علي السيد، دمشق، دار سعد الدين.
- عبدالملك، عبد الملك بن حسين العصامي (ت: 1111هـ/1700م)، 1998. سمط النجوم العوالي في ابناء الاوائل والتوالي، تحقيق: الشيخ عادل احمد عبد الموجود والشيخ علي محمد معوض، بيروت.
- ابن العميد، المكين جرجيس، د/ت. اخبار الايوبيين، بور سعيد، مكتبة الثقافية الدينية.
- العيني، محمود بن احمد بن موسى بن احمد بن الحسين (ت: 1451/850م)، 1998. السيف المهند في سيرة الملك المؤيد "شيخ الحمودي"، تحقيق: أ. فهد محمد علوي شلتوت، راجعه: محمد مصطفى زيادة، ط2، القاهرة، مطبعة دار الكتب المصرية.
- -----، 2010. عقد الجمان في تاريخ اهل الزمان، تحقيق: محمد محمد امين، القاهرة، دار الكتب والوثائق القومية.
- ابي الفداء، عماد الدين اسماعيل بن علي بن محمود بن محمد ابن عمر بن شاهنشاه بن ايوب (ت: 732هـ/1332م)، د/ت. المختصر في اخبار البشر، المطبعة الحسينية المصرية.
- القرمانلي، احمد بن يوسف (ت: 1610/1019م)، 1992. اخبار الدول واثار الاول في التاريخ، تحقيق: احمد حطيط وفهمي سعد، بيروت.
- القلقشندي، احمد بن علي بن احمد الفزاري (ت: 1418/821م)، 1914. صبح الاعشى في صناعة الانشاء، القاهرة، دار الكتب السلطانية.
- الكتبي، محمد بن شاكور بن احمد بن عبد الرحمن بن شاكور بن هارون بن شاكور (ت: 764هـ/1363م)، 1980. عيون التواريخ، تحقيق: فيصل السامر ونبيلة عبدالمنعم داود، به غداد.
- ابن كثير، ابو الفداء اسماعيل بن عمر (ت: 774هـ/1373م)، 1988. البداية والنهاية، ط7، بيروت، مكتبة المعارف.
- الاسحاق، محمد بن عبد المعطى بن ابي الفتح بن احمد بن عبد الغنى (ت: 1060هـ/1650م)، 1291هـ/1874م، لطائف اخبار الاول فيمن تصرف في مصر من الرباب الدول، مخطوط، رقم 3369، مكتبة جامعة الرياض، قمة المخطوطات. دوو: ژيديرين رسهن (عمرهبي)
- ابن اياس، محمد بن احمد (ت: 930هـ/1524م)، 1984. بدائع الزهور في وقائع الدهور، تحقيق: محمد مصطفى، ط3، القاهرة، الهيئة المصرية العامة للكتاب.
- البغدادى، صفي الدين عبدالمؤمن بن عبد الحق (ت: 739هـ/1339)، 1992. مرصد الاطلاع على أسماء الامكنة والبقاع، تحقيق وتعليق: علي محمد الجاوي، بيروت، دار الجيل.
- بيبيرس المنصوري، ركن الدين الدوادار (ت: 725هـ/1325م)، 1998. زبدة الفكرة في تاريخ الهجرة، تحقيق: دونالد س. ريتشاردز، بيروت.
- -----، 1987. التحفة الملوكية في الدولة التركية، نشره وقدم له فهارسه: عبد الحميد صالح حمدان، القاهرة.
- -----، 1993. مختار الاخبار، تحقيق وتقديم: عبد الحميد صالح حمدان، الدار المصرية اللبنانية، القاهرة.
- ابن تغري بردي، جمال الدين ابو المحاسن (ت: 874هـ/1470م)، 1997. مورد اللطافة في من ولي السلطنة والخلافة، تحقيق ودراسة وتعليق: جمال الدين محمد عبدالعزيز احمد، القاهرة.
- -----، 1963. النجوم الزاهرة في ملوك مصر والقاهرة، وزاره الثقافة والارشاد القومي المؤسسة المصرية العامة.
- الجبرتي، عبدالرحمن بن حسن الزيلى (ت: 1237هـ/1822م)، 2013. عجائب الآثار في التراجم والاخبار، تحقيق: شموئيل موريه، قدس.
- ابن الجزري، شمس الدين ابي عبدالله محمد بن ابراهيم بن ابي بكر القرشي (ت: 739هـ/1339م)، 1988. المختار من تاريخ ابن الجزري، دراسته وتحقيق: خضير عباس محمد خليفه المنشاوي، بيروت، دار الكتاب العربي.
- -----، 1998. تاريخ حوادث الزمان وانبائه ووفيات الاكابر والاعيان من ابناءه المعروف بتاريخ ابن الجزري، تحقيق: عمر عبد السلام تدمري، بيروت، المكتبة العصرية.
- سبط ابن الجوزي، شمس الدين ابي المظفر يوسف بن قز أوغلي بن عبد الله (ت: 654هـ/1256م)، 2013. مرآة الزمان في تواريخ الاعيان، تحقيق: ابراهيم الذبيبة، بيروت.
- ابن حجر العسقلاني، شهاب الدين احمد بن علي بن محمد ابن محمد بن علي بن احمد (ت: 852هـ/1448م)، د/ت. الدرر الكامنه في اعيان المائه الثامنة، بيروت، دار احياء.
- ابن خلدون، ابو زيد ولي الدين عبد الرحمن بن محمد (ت: 808هـ/1406)، د/ت. تاريخ ابن خلدون، اعنته به: ابوصهيب الكرمي، بيت الافكار الدولية.
- الداوداري، ابي بن عبد الله بن ابيك (ت: 736هـ/1336م)، 1971. كنز الدرر وجامع الغرر، تحقيق: اولرخ هارمان، القاهرة.
- ابن دقماق، صارم الدين ابراهيم بن محمد بن ايدمر العلائي (ت: 809هـ/1407م)، 1985. الجوهر الثمين في سير الملوك والسلاطين، تحقيق: محمد كمال الدين عز الدين علي، 1985م، بيروت.
- الذهبي، شمس الدين ابي عبد الله محمد بن احمد بن عثمان (ت: 748هـ/1348م)، 1999. تاريخ الاسلام ووفيات المشاهير والاعلام، ت: د. عمر عبدالسلام تدمري، بيروت، دار الكتاب العربي.
- -----، 1999. دول الاسلام، تحقيق: حسن اسماعيل مروة، قرأه: محمود الاناؤوط، بيروت، دار صادر.

- المجهول (ت: 655/هـ/1257م)، 2010. تاريخ دولة الاكراد والاتراك تاريخ دولة الاكراد، دراسة وتحقيق: موسى مصطفى الهسنياني، دهبوك، مطبعة جامعة دهبوك.
- المقدسي، عبد الرحمن بن محمد بن عبد الرحمن (ت: 927/1521م)، 2011. التاريخ المعتبر في انباء من غير، تحقيق لجنة باشراف: نور الدين طالب، دار النوادر.
- المقرزي، تقى الدين ابى العباس احمد بن على بن عبد القادر العبيدي (ت: 845هـ/1442م)، 1997. السلوك لمعرفة دول الملوك، تحقيق: محمد عبد القادر عطا، بيروت، دار الكتب.
-، 1998، المواعظ والاعتبار بذكر الخطط والآثار المعروف (بالخطط المقرزية)، تحقيق: محمد زينهم ومديحة الشرقاوى، القاهرة، مكتبة مدبولي.
- النويري، شهاب الدين احمد بن عبد الوهاب (ت: 733هـ/1333م)، 2004. نهاية الارب في فنون الادب، تحقيق: دنجيب مصطفى فواز ودحكمت كشل فواز، بيروت، دار الكتب العلمية.
- ابن الوردي، زين الدين عمر بن مظفر (ت: 749هـ/1349م)، 1996. تاريخ ابن الوردي، بيروت، دار الكتب العلمية.
- ابن الوكيل، يوسف الملواني (ت: 1131هـ/1719م)، 1999. تحفه الاحباب بمن ملك مصر من الملوك والنواب، تحقيق: محمد الششتاوى، القاهرة، دار الافاق العربية.
- اليافعي، عبد الله بن اسعد بن علي (ت: 768هـ/1367م)، 1997. مرآة الجنان وعبرة اليقظان في معرفة مايعتبر من حوادث الزمان، وضع حواشيه: خليل المنصور، بيروت، دار الكتب العلمية.
- ياقوت الحموي، شهاب الدين ابو عبد الله ياقوت بن عبد الله الرومي (ت: 626هـ/1229م)، 1995. معجم البلدان، ط2، بيروت، دار صادر.
- اليونيني، قطب الدين موسى بن محمد (ت: 726هـ/1326م)، 1992. ذيل مرآة الزمان، بعناية: وزارة التحقيقات الحكمة والامور الثقافية للحكومة الهندية، ط2، القاهرة، دار الكتاب الاسلامي.
- سين: زيدرين لاومكى (عمره بى) و قمگوهاستى
- حسن، قادر محمد، 2009. اسهامات الكرد في الحضارة الاسلامية دراسة عن دور الكرد الحضاري في مصر وبلاد الشام خلال عهد المماليك البحرية (648-784هـ/1250-1382م)، دهبوك، سبيريز.
- حسين، عزت سليمان، 2011. الكرد في جيش الدولة المملوكية، اربيل، من مطبوعات الاكاديمية الكوردية.
- دكتور، عرب حسين، 2011. تاريخ الفاطميين والزنكيين والايوبيين والمماليك وحضاراتهم، بيروت، دار النهضة العربية.
- شاكرا، محمود، 2000. التاريخ الاسلامي- العهد المملوكي-، ط5، المكتب الاسلامي.
- طقوش، محمد سهيل، 1997. تاريخ المماليك في مصر وبلاد الشام (648- 923/1250-1517م)، بيروت، دار النفائس.
- عاشور، سعيد عبد الفتاح، د/ت. مصر في عصر دولة المماليك البحرية، القاهرة، مكتبة النهضة المصرية.
-، 1976م، العصر المماليكي في مصر والشام، ط2، القاهرة، دار النهضة العربية.
- عبد السيد، حكيم امين، 1966. قيام الدولة المماليك الثانيه، القاهرة، المكتبة العربية.
- قادر، كامل أسود، 2014. دور الكرد الحضاري في مصر وبلاد الشام خلال عهد دولة المماليك الجراكسة (784-923هـ/1382-1517م)، اربيل.
- قاسم، قاسم عبده، 2015. السلطان المظفر سيف الدين قطز بطل معركة عين جالوت، جيزة، عين للدراسان والبحوث الانسانية والاجتماعية.
- لابدوس، ابرا، 1987. مدن اسلامية في عهد المماليك، نقله الى العربية: على ماضى، بيروت.
- جوار: ناميهين نهكاديمي
- اسكندر، سلوى رشيد، 2009. التاريخ السياسي والعسكري للدولة المملوكية في عهد الظاهر بيبرس (658-676هـ/1260-1277م)، رسالة ماجستير - غير منشورة- كلية الاداب والعلوم الانسانية، جامعة دمشق.
- الحازمي، نوف محمد، 2010. أثر الأوضاع الدينية والسياسية والاقتصادية والاجتماعية على الحياة العلمية في عهد المماليك الجراكسة في مصر (784-923هـ/1382-1517م)، رسالة الماجستير - غير منشورة- كلية الشريعة والدراسات الاسلامية، جامعة ام القرى.
- فوجو، محمد احمد محمد، 2018. طرائق واساليب المماليك في القضاء على الثورات في مصر وبلاد الشام (648-923هـ/ 1260-1517م)، رسالة الماجستير - غير منشورة- كلية الاداب، الجامعة الاسلامية، غزة.
- القططى، عبد الرؤوف جبر، 2012. السجون في مصر وبلاد الشام في الدولتين الايوبية والمملوكية (567-923هـ/1171-1517م)، رسالة الماجستير - غير منشورة- كلية الاداب، جامعه الاسلاميه، غزة.
- نورة، يخلف، 2018. الحياة الاجتماعية في بلاد الشام خلال العصر المملوكي (648-923هـ/1250-1517م)، رسالة ماجستير- غير منشورة- كلية العلوم الانسانية والاجتماعية، جامعة امى 1945 قالمة.
- پننج: نهكسيكلويديا عمره بى
- الزيدي، مفيد، 2009. موسوعة التاريخ المملوكي 648-923هـ، (عمان) الاردن، دار اسامة.

دور الكورد في الصراعات والانتقالات العسكرية ضد السلطة المملوكية
(١٥١٧-١٢٥٠هـ/٦٤٨-١٠١٧م)

المخلص:

تعد دراسة هذه الفترة من الفترات المهمة في التاريخ الاسلامي، لأن المماليك في تلك الفترة أصبحت القوة الاساسية في العالم الاسلامي، وتلك الفترة لم تخلوا من الصراعات والانتقالات ضد السلطة الحاكمة. وكان للكورد وخاصة للأيوبيين الدور الأكبر في الحكم قبيل الفترة المملوكية، ومن المعلوم أن دور الكورد قد بقي في العصر المملوكي ايضاً ولكن بشكل أقل، فقد شارك الكورد في أحداث تلك الفترة، وحياناً أصبحوا المحور الأساسي في الأحداث، وفي مرات عدة شاركوا في الخلافات الداخلية للمماليك وحاولوا سلب السلطة من أيدي المماليك واسترجاع الحكم الأيوبي، ودائماً كان للكورد نظرة بأن المماليك هي القوة التي سلبت حكمهم و عليهم ارجاعها لأصحابها الأصليين.

The role of kurds in the conflicts and military coups against the mamluk authority

ABSTRACT:

The Mamluk era is regarded as one of the important eras in Islamic history. This is because the Mamluks became the main force in the Islamic world during that time. and that period was marked by numerous revolutions and coups against the ruling power. The Kurds, particularly the Ayyubids, played a great role in governance prior to the Mamluk era. It is known that the role of the Kurds remained similar in the Mamluk era, but to a lesser extent. The Kurds were actively involved in the events of that era, and occasionally, they were the focal point of the events. On several occasions, Kurds were part of the internal conflicts of the Mamluks to seize power from them and restore the power to the Ayyubid rule. The Kurds consistently held a belief that the Mamluks had unjustly robbed the power them and that they should advocate its restoration to its rightful owners.

KEY WORDS: Kurds, Mamlik, Cairo, Movement, Power.